

УДК 330.342

НАЦІОНАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

П.М. Григорук, д.е.н., доцент

Т.Ю. Федорова

Хмельницький національний університет, Хмельницький, Україна

Григорук П.М., Федорова Т.Ю. Національні та регіональні особливості сталого розвитку України.

Наша країна знаходиться на межі екологічної і економічної криз, тому на сьогоднішній перехід до концепції сталого розвитку є дуже важливим для нашої країни. В даній статті досліджується місце нашої країни в сучасному світі. Важлива роль відводиться індексу сталого розвитку, на основі якого і порівнюються досягнення України відносно інших країн.

Ключові слова: індекс сталого розвитку, регіональна економіка, регіональний розвиток, сталий розвиток

Григорук П.М., Федорова Т.Ю. Национальные и региональные особенности устойчивого развития Украины.

Наша страна находится на грани экологического и экономического кризисов, потому на сегодняшний переход к концепции устойчивого развития является очень важным для нашей страны. В данной статье исследуется место нашей страны в современном мире. Важная роль отводится индексу устойчивого развития, на основе которого и сравниваются достижения Украины относительно других стран.

Ключевые слова: индекс устойчивого развития, региональная экономика, региональное развитие, устойчивое развитие

Grygoruk P.M., Fedorova T.Yu. National and regional features of sustainable development of Ukraine.

Our country is on verge of ecological and economic crises, that is why on the today's passing to conception of sustainable development is very important for our country. In this article the place of our country is probed in the modern world. An important role is taken the index of sustainable development, on the basis of which achievements of Ukraine are compared in relation to other countries.

Keywords: index of sustainable development, regional economy, regional development, sustainable development

Для успішної інтеграції України до Європейського співтовариства не обхідним є покращення економічного розвитку нашої країни, проте, останнім часом ми спостерігаємо лише погіршення, тому необхідно дослідити особливості сталого розвитку України її місце серед держав світу, щоб виявити можливі шляхи покращення ситуації. Перехід України до сталого розвитку визначається активною участю в цьому процесі регіонів. Тому важливим етапом є визначення перспективних регіонів, і саме головне перспективних напрямків господарювання в певному регіоні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженням сталого розвитку України займалось досить багато науковців, серед яких можна виділити Згуровського М.З, Брижана І.А., Гейця В.М., багато робіт присвячено дослідженню регіонального сталого розвитку, авторами яких є Болдак А.О, Войтко С.М., Гринецька С.М., проте в них не достатньо висвітлений зв'язок між рівнем сталого розвитку України та розвитком її регіонів.

В даній статті розкриваються особливості розвитку України, її місце серед інших європейських країн, проводиться класифікація та аналіз регіонів відносно індексу сталого розвитку. Виділяються основні особливості національного та регіонального сталого розвитку України.

Метою статті є розкрити особливості розвитку України в порівнянні з іншими країнами, класифікувати регіони України відносно індексу сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу

Сталий розвиток це – розвиток суспільства при якому людство отримує можливість для досягнення повного добробуту через об'єднання екологічних, економічних, і соціальних цілей, не перевищуючи допустимі межі впливу на довкілля [6].

Ще в 2002 р. учасники Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку настійно рекомендували країнам не лише терміново вдатися до кроків для досягнення прогресу в розробці національних стратегій сталого розвитку, але також почати їх здійснення [5].

На сьогоднішній день, у визначенні майбутнього людства основну роль відіграє екологічний фактор. Вплив екологічного фактору на подальший розвиток суспільства стає все більше очевидним. Протягом найближчих десятиліть стає просто необхідними знизити в десятки разів середнє глобальне навантаження на навколишнє середовище, що припадає на одиницю ВВП, адже при сучасних темпах зростання населення і обсягів виробництва, при умові, навіть, що не допуститься зростання антропогенного впливу на біосферу – планеті загрожує екологічна катастрофа [2].

На сьогоднішній день, для того, щоб перевести народногосподарський комплекс на модель сталого функціонування, потрібно розробити принципово нову стратегію соціально-економічного розвитку держави, та конкретного її регіону. Дана стратегія повинна ґрунтуватись на визначенні національних та регіональних пріоритетів по забезпеченню сталого розвитку; посиленні відповідальності за розв'язання основної маси проблем регіональних органів управління; раціональному поєднанні державних, ринкових, економічних та адміністративних важелів та інструментів для врегулювання соціально-економічних відносин; оптимальне та взаємоузгоджене застосування методів галузевого і регіонального управління соціально-економічним розвитком [3].

Водночас з вичерпанням запасів невідновлюваних сировинних та енергетичних ресурсів зростає забруднення навколишнього середовища, а особливо водою та атмосферного повітря, а означає це те, що Україна стоїть на порозі енергетичної катастрофи. Соціально-економічний розвиток, в першу чергу, має ґрунтуватись на забезпеченні нормального функціонування екосистеми та її компонентів [2].

У сфері економічного розвитку України необхідне формування нових підходів в зв'язку з реструктуризаційними зрушеннями в економіці та її орієнтацією на пріоритети сталого розвитку. Для цього необхідне забезпечення високих темпів економічного зростання, адже тільки так можливе досягнення поставлених цілей. Проте, незважаючи на позитивну динаміку України в покращенні економічної ситуації, стан екологічних показників і надалі погіршується. Україна одна з найбільш забруднених країн Європи з безліччю екологічних проблем. За рівнем навантаження на природне середовище вона займає одне з чільних місць і ці показники в 5-6 разів перевищують аналогічні в інших країнах.

Екологічна ситуація в країні досить складна і можливість екологічної катастрофи цілком реальна, це досить добре видно, аналізуючи абсолютні та інтегровані показники техногенного навантаження на навколишнє середовище.

На сьогоднішній момент просто необхідне негайне масштабне вирішення проблеми антропогенного навантаження на навколишнє середовище та дослідження подальших шляхів

економічного розвитку для України. В зв'язку із даною екологічною ситуацією, яка загрожує не тільки природному середовищу, але і безпосередньо здоров'ю людей – необхідно виходити на шлях, що веде до підвищення якості життя, зберігаючи при цьому екосистему. Використовуючи основні принципи сталого розвитку, за якого гармонізуються екологічні, економічні і соціальні показники, вже сьогодні Україна може вирішити проблеми забезпечення зростання при виснаженні та обмеженості ресурсів та загрозі виникнення екологічного лиха [2].

Основна частина населення і більшість виробничих потужностей сконцентровані в районах, де стан навколишнього середовища вже давно не відповідає екологічним нормам і є небезпечним для життя та здоров'я людей, тому зменшення навантаження на екосистему, що припадає на одиницю ВВП – дуже важливе для України, адже виходить тривожна статистика, що при зменшенні чисельності населення – обсяг викидів шкідливих речовин зростає [4].

Для впровадження принципів сталого розвитку в Україні необхідним є здійснення в державі певних ринкових реформ. Радикальна структурна, технологічна і суспільно-виробнича перебудова на основі прискорення темпів науково-технічного прогресу в напрямку розвитку екологічних технологій приведе Україну до переходу на сталий розвиток як країни, в цілому, так і певних регіонів.

На сучасному етапі в Україні відбуваються складні соціально-економічні процеси розвитку та вдосконалення ринкових відносин в усіх галузях національної економіки. Це перш за все стосується аграрного сектору, оскільки в ньому створюються передумови і можливості для здійснення соціальних перетворень в усіх сферах економіки. Україна значною мірою аграрна країна, тому розвиток соціальної сфери села є одним з основних напрямів соціальної політики держави, оскільки її стан впливає на рівень продуктивності праці зайнятого сільського населення та на якість виробленої ним продукції [10].

Для переходу нашої країни на сталу економіку необхідним є: зростання державних інвестицій в перспективні інноваційні ресурсо-забезпечуючі проекти та розвиток інфраструктури, державне страхування стратегічних проектів, надання інформації підприємствам про можливі джерела фінансування проектів, сприяння доступу різних галузей економіки до дешевих фінансових ресурсів та забезпечення поширення інформації про кроки здійснені в напрямку сталого розвитку. Більшістю вчених сталий розвиток розглядається як сума трьох складових – екологічного, економічного та соціального розвитку. Однак таке складне явище як сталий розвиток потрібно розглядати не як суму окремих елементів сфер діяльності людини, а як систему, яка являє собою множину елементів, які знаходяться у взаємодії,

відносинах, зв'язках і завдяки цьому представляють собою цілісність [6].

На сьогоднішній день, немає єдиної загальної системи показників та методики оцінка досягнень країни у реалізації положень концепції сталого розвитку. Однією з найбільш комплексних методик оцінки досягнень країн у забезпеченні сталого розвитку є методика, запропонована Світовим центром даних з геоінформатики та сталого розвитку (СЦД-Україна) [5].

Системне узгодження і баланс екологічного, економічного і соціального розвитку – завдання величезної складності. Зокрема взаємний зв'язок соціальної та екологічної складових приводить до необхідності збереження однакових прав сьогошніх і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів. Взаємодія соціальної та економічної складових вимагає досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми й надання цілеспрямованої допомоги бідним прошаркам суспільства, взаємозв'язок природоохоронної та економічної складових потребує вартісної оцінки техногенних впливів на довкілля. Вирішення цих завдань – найголовніший виклик сьогодення для національних урядів, авторитетних міжнародних організацій та всіх прогресивних людей світу [9].

Основними критеріями, які визначають рівень сталого розвитку в певній країні є індекс сталого розвитку та ступінь гармонізації.

Індекс сталого розвитку – інтегрована оцінка, яка враховує сумісно усі три виміри сталого розвитку, і, тим самим, відображає взаємозв'язок між трьома нероздільними сферами розвитку суспільства, економічною, екологічною та соціальною [9].

Ступінь гармонізації сталого розвитку відображає баланс між економічним, екологічним та соціально-інституціональним вимірами сталого розвитку [9].

За даним СЦД у 2013 році, серед 116 досліджених країн, за індексом сталого розвитку Україна посіла 70 місце, увійшовши в групу таких країн, як Єгипет, Еквадор, Турція, Намібія, Гондурас, Гватемала, Боснія і Герцоговина, Румунія і Грузія. П'ятірка лідерів – Швейцарія, Швеція, Ісландія, Норвегія та Австралія, більшість із них країни Європи [8].

Якщо розглянути окремо по екологічній, економічній і соціальній складовій, то Україна посідає 93, 98 і 56 місце відповідно, що свідчить про необхідність реформ в екологічній і економічній сфері зокрема.

У переході України до сталого розвитку активну участь приймає розвиток регіонів [3].

Сталий розвиток регіону це – спроможність регіону забезпечувати збалансований розвиток, саморегулюватись, самовдосконалюватись із максимально ефективним використанням власних та запозичених ресурсів для задоволення потреб населення, та підвищення подолання негативних соціальних, економічних та екологічних ризиків. Для цього необхідно визначення цілей соціаль-

ного та економічного розвитку та пошук шляхів для їх досягнення, основними з яких є – зростання добробуту населення регіону, забезпечення єдиної цілісної моделі економічного, соціального та екологічного розвитку, забезпечення динамічного соціально-економічного зростання, раціональне використання природного потенціалу та охорона навколишнього середовища, задоволення потреб населення регіону та стимулювання структурних перетворень в економіці регіону [3].

Основними завданнями для переходу регіонів України до сталого розвитку є:

- удосконалення законодавчої бази;
 - розвиток соціальної інфраструктури: освіти, культури, охорони здоров'я;
 - забезпечення економічно ефективного і соціально орієнтованого виробництва;
 - проведення реформ в трудових відносинах, основним завданням яких є вирішення питання безробіття;
 - створення системи моніторингу сталого розвитку проведення наукових досліджень;
 - підтримка інновацій та високотехнологічних секторів економіки;
 - функціонування економіки в умовах екологізації, створення сировинної бази, забезпечення охорони довкілля.
 - створення ефективного механізму обміну досвідом між підприємствами в регіоні;
 - вдосконалення системи управління на регіональному рівні для реалізації рішень щодо сталого розвитку;
 - підвищення інвестиційної привабливості, шляхом сильної децентралізації сильних регіонів;
 - створення рівних умов для підприємницької діяльності;
 - координація діяльності бізнесу і державних підприємств відносно екологічних норм;
 - зниження ресурсоемності виробництва, використання екологічних технологій;
 - встановлення меж використання ресурсного потенціалу регіону;
 - сприяння розвитку ринкової економіки, що сприяє підвищенню рівня життя людей;
 - реформування ринку праці, відносно попиту на трудові ресурси;
 - державна допомога у розвитку підприємництва, як активізатора для створення нових робочих місць;
 - сприяння розвитку малого і середнього бізнесу;
 - підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і промислової продукції зокрема;
 - вихід регіону на міжнародне співробітництво.
- За індексом сталого розвитку регіони України (спостереження ведуться за 2013 рік) можна розділити на п'ять основних груп [1]:
- перша група – з найвищим індексом (м. Київ, Чернівецька, Закарпатська, Тернопільська, Івано-Франківська області);

- друга група – з високим індексом (Київська, Хмельницька, Харківська, Львівська, Рівненська, Полтавська області);
- третя група – з середнім індексом (Волинська, Вінницька, Житомирська, Чернігівська, Черкаська);
- четверта група – з низьким індексом (Донецька, Сумська, Запорізька, Дніпропетровська, Одеська, Херсонська області);
- п'ята група – з найнижчим індексом (Миколаївська, Луганська і Кіровоградська області).

Проводити аналіз по кожній з груп немає сенсу, адже області з однаковим індексом сталого розвитку можуть сильно відрізнитись за іншими показниками. За екологічною складовою лідирують: Чернівецька, Волинська, Львівська, Хмельницька та Житомирська області, найгірший екологічний стан в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій та Луганській областях, що не є дивним, адже п'ятірка аутсайдерів – це області промислового регіону де рівень забрудненості повітря завжди був вищий ніж в західних областях. За економічною складовою лідерами є м. Київ, Донецька, Дніпропетровська і Харківська області, найнижчі показники спостерігаються в Чернівецькій, Івано-Франківській та Закарпатській областях. В даному випадку спостерігаємо обернену ситуацію – лідери в економічній сфері – це промислові регіони, які мають найгірші екологічні показники по Україні, а Київ це економічний центр України де сконцентровані всі центральні фінансові установи. За соціальним розвитком лідирує м. Київ, Хмельницька, Київська, Чернівецька і Чернігівська області, на останніх позиціях Донецька, Закарпатська, Кіровоградська та Херсонська області.

Проведемо структурний аналіз по областях які мають найкращі чи найгірші показники по певній складовій.

Лідирує по індексу сталого розвитку м. Київ, сильними його сторонами є економічний і соціальний розвиток, де також посідає перше місце не тільки по загальному показнику, але і по всіх складових, крім якості життя. Оскільки в даному випадку ми досліджуємо не просто місто, а ще й столицю країни, то характерними особливостями її велика класова нерівність, досить низька злочинність, низький рівень безробіття, велика тривалість життя. Що стосується екологічних показників то вони середні по Україні, проте є позитивні моменти в тому, що техногенна небезпека і екологічне навантаження найнижчі в країні – в місті майже немає промислових підприємств.

Чернівецька область на другому місці за індексом сталого розвитку після Києва. Дана область посідає перше місце за екологічним розвитком, тобто має найчистіше навколишнє середовище по всій Україні, займає 4 за рівнем соціального розвитку, але має найгірші показники по інституційній складовій.

По економічним показникам область заходиться на останньому місці, тут варто відмітити, що відставання даної області в економічному секторі набагато менше від східних областей, ніж їхнє відставання в екологічному плані від західних, тому фактично лідери по екологічних показниках є лідерами по рівню сталого розвитку. До особливостей області варто віднести досить низьку класову нерівність, високу безпеку життя, що супроводжується низьким рівнем злочинності, відносно малою смертністю, високою тривалістю життя та незначним забрудненням довкілля.

Кіровоградська область займає останнє місце за індексом сталого розвитку та його соціальною складовою, а також передостаннє за рівнем безпеки життя. Область характеризується середнім рівнем екологічної забрудненості та високою керованістю екологічних структур, низьким індексом економічного виміру, а особливо на низькому рівні розвиток підприємницької діяльності, в області процвітає корупція, на високому рівні злочинність, велика смертність населення та падає добробут населення.

Донецька область характеризується низьким рівнем сталого розвитку та безпеки життя, знаходиться на передостанньому місці по екологічній безпеці та соціальному розвитку, проте займає перше місце по економічних показниках, а рівень ВВП на душу населення на другому місці після Києва, при умові, що в цій області найбільша кількість населення. В даній області на високому рівні розвиток інвестиційна та підприємницька діяльність, проте на одному з найвищих рівнів розвиток злочинності та корупції, крім того досить високий рівень безробіття для економічно-розвинутого регіону, а ще низький рівень екологічної безпеки супроводжується великою смертністю населення. Донецьк – одне з найбільших міст України, тому тут досить високий рівень інституційного розвитку.

Дніпропетровська область досить подібна в своєму розвитку до Донецької і Луганської областей – їх об'єднує те, що вони всі територіальні сусіди, мають на високому рівні розвинуту промисловість, проте найнижчі екологічні показники.

За рівнем розвитку економіки Дніпропетровська область займає друге місце після Донецької, проте по екологічному забрудненні вона на першому місці, що супроводжується найвищою смертністю по Україні, характерною рисою даної області є набагато нижчий рівень безробіття та корупції ніж в Донецькій області, та як і будь-яка область з розвинутою економікою має досить високу соціальну нерівність населення.

Хмельницька область характеризується досить високим рівнем екологічної безпеки на 4 місці та соціального розвитку, на другому місці після Києва. В даній області всі економічні показники знаходяться на середньому рівні, крім ринку праці – він досить слабо розвинутий, при високому

рівні соціального розвитку, низький рівень інституціонального розвитку, що не дивно, адже Хмельницький одне з найменших міст України. До характеристик Хмельницької області можна ще віднести низький рівень безробіття, високу класову нерівність та досить високу корупцію та один із найвищий рівень злочинності серед західних областей, проте найвищий рівень соціального зростання. Закарпатська область в своєму розвитку досить подібна з Івано-Франківською, вони обидві мають досить високий індекс сталого розвитку та одні з найнижчих показників економічного зростання, в плані екологічного забруднення і соціального розвитку мають середні показники. Дані області характеризуються досить низькою злочинністю та низькою смертністю населення, та малим рівнем безробіття, основна відмінність полягає в рівні розвитку корупції, в Івано-Франківській області цей показник в декілька разів вищий.

Висновки

З проведених досліджень можна зробити наступні висновки – не можна однозначно говорити про сталий розвиток України, не дослідивши розвиток її регіонів. Україна знаходиться на досить низьких місцях, в порівнянні з іншими країнами світу, відносно екологічних і економічних показників. Провівши аналіз сталого розвитку по регіонах, одразу видно, що потрібно змінювати, щоб змінити загальну ситуацію в країні. Необхідними є наступні перетворення – збільшення витрат на екологічну підтримку східних регіонів, підвищення економічної привабливості економічно нерозвинутих регіонів, це зокрема регіони центральної і західної України, впровадження ефективних механізмів подолання безробіття, корупції та злочинності, підвищення інвестиційної привабливості країни для залучення іноземних коштів.

Список літератури:

1. Аналіз сталого розвитку регіонів України / Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wcd.org.ua/uk/services>.
2. Брижань І. А. Умови та чинники переходу України до моделі сталого розвитку // І. А. Брижань // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2013. – Вип. 1. – С. 128 – 133.
3. Гринецька С. М. Перспективи сталого розвитку регіону / С. М. Гринецька // Економіка промисловості. – 2011. – № 4. – С. 288 – 296.
4. Згуровський М. З. Оцінювання устійчивого розвитку оточуючої середовища на субнаціональному рівні України / М. З. Згуровський // System Research & Information Technologies. – 2008. – Вип. 47. – С. 47 – 20.
5. Іщенко О. В. Особливості країн-лідерів рейтингів сталого розвитку / О. В. Іщенко // Вісник економічної науки України. – 2014. – № 2. – С. 27 – 31.
6. Мариненко В. О. Вплив природних ресурсів України на сталий розвиток / В. О. Мариненко // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. – 2014. – Вип. 3. – С. 101 – 108.
7. Морозюк Н. В. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій / Н. В. Морозюк // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181 (6). – С. 181 – 186.
8. Профілі країн [Електронний ресурс] / Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. – Режим доступу: <http://wcd.org.ua/uk/services/ukraine-sd>.
9. Сталый розвиток регіонів України / [Болдак А. О., Войтко С. В., Джигирей І. М. та ін.]. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
10. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [Бородіна О. М., Геєць В. М., Гуроров А. О. та ін.]. ; за ред. В. М. Гейця, О. М. Бородіної, І. В. Прокопи. – К.: НАН України, Ін-т екон. та прогнозів., 2012. – 56 с.

Надано до редакції 06.01.2015

Григорук Павло Михайлович / Pavlo M. Grygoruk
violete@ukr.net

Федорова Тетяна Юріївна / Tatyana J. Fedorova
tanyushkagr@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Національні та регіональні особливості сталого розвитку України [Електронний ресурс] / П.М. Григорук, Т.Ю. Федорова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 1 (17). – С. 25-29. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n1.html>